

4632.

1860.

Maa-rahwa

N^o 633.

Kasuline Kalender

ehk Täht-raamat

1860



aasta peale pärast meie Jeesanda Jeesuse Kristuse sündimist.

Sel aastal on 366 pääwa.



Õnne ja rahu!

Printus.

H. Laakmanni kirjadega trükitud.

Märkide seletamine.

● Noor: kuu.

● Esimene weerand.

● Täis: kuu.

● Viimne weerand.

P. püha.

p. pärast ehk pääw.

homm. hommikul.

õht. õhtul.

e. l. enne lõunat.

p. l. pärast lõunat.

m. ja ' minut.

f. fel, ja t. tund.

Pääwa = ja kuu = warjutamised.

Sel aastal warjutakse päike kaksford ja kuu kaksford; üks päikese warjutus on 6. Juulil homm. f. 3, 44 min. ja lõpeb otse f. 5, 27 min. Teine päik. warj. ei ole meie maal nähtawal. Esimene kuu warj. on 26. Jan. f. 2, 48 min. homm. ja lõpeb otse f. 5, 42 min. homm. Teine kuu warj. on 20. Juulil õht.

Kasta jägude muudmised.

- 1) Rewade alustab 8. Märtsil f. 10, 44 min. homm.
- 2) Suwi alustab 8. Juunil f. 9, 21 min. homm.
- 3) Sügise alustab 10. Septembril f. 9, 32 min. homm.
- 4) Talw alustab 9. Deetsembril f. 3, 21 min. homm.

Der Druck dieses nur in den Dstsee-Gouvernements abzufegenden Kalenders wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben der Abgetheilten Censur in Dorpat die vorschristmäßige Anzahl Exemplare zugestellt werde.

Dorpat, den 7. Septbr. 1859.

(Nr. 95.) Abgetheilte Censor de la Croix.

Sündinud asjade aea = arw.

Raa ilma loomisest arwatakse	5809 aast.
Kristuse sünnimisest	1860 —
Tallinna ehitamisest	641 —
Tartu ehitamisest	830 —
Raamatu trükmise üleswõtmisest	420 —
Luteruse õige usu üleswõtmisest	343 —
Peeterburgi linna ehitamisest	157 —
Wene riigi walitsuse alustusest meie maal	150 —
Suure kooli alustusest Tartus	58 —
Rõuge panemise hakatusest	57 —
Prantsuse Wene maale tulemisest ja Moskwa linna põlemisest	48 —
Meie Keisri Härra Aleksandri II. walitsuse hakatusest	5 —

Sel aastal näitab tunnipä.

1. Januaril 9 minutit tunnikellast tagasi.
1. Weebruari 15 min. —
1. Märtsil 10 minutit —
1. Aprillis tunnikellaga ühte.
1. Mail 4 minutit tunnikellast ete.
1. Juunil tunnikellaga ühte.
1. Juulil 5 minutit tunnikellast tagasi.
1. Augustil 5 minutit —
1. Septembril 4 minutit tunnikellast ete.
1. Oktobril 14 minutit —
1. Novembril 15 min. —
1. Deetsembril 6 min. —

Kaks ristikest (**) näbala pääwa arwo numri ees tähendawad, et on kirikus ehk kroonu püha, mis kirikus pühitsetakse; üks ainus (*) tähendab, et on mälestuse p., mis kirikus ei pühitseta, aga mil kohut ja kooli ei peeta.

Aasta algamine.

Sel kuul on

Jaannar.

Oh Jeesus, meie A ning D,
Uus aasta kätte jõuab!
Uut südant Sina meile loo,
Mis üksnes taewa nõuab!

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
Neäri p.	Kristuse ümberelkamisest.	Euu. 2, 21.
*1 Reede	Neäri - pääw.	Lumesadu.
2 Laup.	Nabel, Set	
Pühap. p. Neäri p.	Jeesus põgeneb Egiptuse maale. Mat. 2, 13-23.	
3 Pühap.	Genof	☾ 8, 44' homm.
4 Esmasp.	Metusala	
5 Teisip.	Siimeon	Udune.
*6 Restnäd.	3 Kuninga p.	
7 Neljap.	Melfior	Selge.
8 Reede	Errart	
9 Laup.	Kaspar	Udune.
1. Püh. p. 3. Kuning. p.	12 aastane Jeesus templis. Euu. 2, 41-52.	
10 Pühap.	Paawli pääw.	Selge.
11 Esmasp.	Higinus	☉ 1. 2, 4' homm.
12 Teisip.	Rein	Lume sadu.
13 Restnäd.	Hilarius	
14 Neljap.	Robert	Luisfab.
15 Reede	Wielis.	Udune.
16 Laup.	Erđman	Kange külm.

31 pääwa.

Neäri - kuu.



2. Püh. p. 3. Kuning. p.	Pulmad Kaana linnas. Joann. 2, 1-11.	
17 Pühap.	Lõnise pääw.	Udune.
18 Esmasp.	Graim	
19 Teisip.	Saara	☉ 6, 58' homm.
20 Restnäd.	Waab. Sebast.	Selge.
21 Neljap.	Agnet	Udune.
22 Reede	Wintsent	Lumesadu.
23 Laup.	Emerentsia	
3. p. p. 3. Kuning. p.	Pidalitõbine ja pämehe sulane. Mat. 8, 1-13.	
24 Pühap.	Timoteus	Kange tuul.
25 Esmasp.	Paawli ümb.	Luisfab.
26 Teisip.	Hans	☉ 4, 21' homm.
27 Restnäd.	Krisostomus	Wihmasadu.
28 Neljap.	Kaarel	Udune.
29 Reede	Saamuel	Wihmasadu.
30 Laup.	Ludowika	
9 p. e. Krist. ülest. p.	Tõderegijad wiinamäel. Mat. 20, 1-16.	
31 Pühap.	Polikarpus	Selge.
1. Januaril tõuseb päike:	1. 8, 43 m., läh. alla: 1. 4, 37 m.	
11	8, 25 — — — 3, 59 —	
21	8, 8 — — — 3, 23 —	

Ma külm nüüd, lumest kaetud,
Kül wilja sandmast hingab.
Kui saab mo leha maetud,
Hing Jeesu rüpes hingab!

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuul ja ilma muudmised.
1 Esmasp.	Brigita	☾ 8, 37, õht.
2 Teisp.	Küünla pääw	Udune.
3 Keskäd.	Hanna	Selge.
4 Neljap.	Veronika	Udune.
5 Reede	Agate	
6 Laup.	Beerent	

8. p. e. Krist. ülest. p. — Külwajast. Kuul. 8, 4—15.

7 Pühap.	Rikart	Wihmasadu.
8 Esmasp.	Saalomoni	☾ 9, 26, õht.
9 Teisp.	Upolonius	Lumesadu.
10 Keskäd.	Paulina	Udune.
11 Neljap.	Karolina	Selge.
12 Reede.	Güwrosina	
13 Laup.	Beeningna	

Paastu Pühap. — Kristuse kannatamisest. Kuul. 18, 31—43.

14 Pühap.	Walentin	Udune.
-----------	----------	--------



15 Esmasp.	Konstantia	Eula.
16 Teisp.	Wastla pääw.	Kange tuul.
17 Keskäd.	Tuha pääw Mad. p.	☾ 9, 42, õht.
18 Neljap.	Konfordia	Kantsakas.
**19 Reede	Susanna Keisri h. tronip.	Wihmasodu.
20 Laup.	Eufarius	Selge ilm.

1. Pühap. paastus. Kristust kiusatakse. Mat. 4, 1—11.

21 Pühap.	Ello	Pilwine.
22 Esmasp.	Peetri pääw	Selge.
23 Teisp.	Jobst	☾ 2, 30, õht.
**24 Keskäd.	Walwe pääw.	(1. Kwatembr.)
25 Neljap.	Wiktor	
26 Reede	Nestor	Tuiskab.
27 Laup.	Klaudius	Eula.

2. Pühap. paastus. Kananea-maa naene. Mat. 15, 21—28.

28 Pühap.	Justus	Pilwine.
29 Esmasp.	Romanus	Kantsakas.

1 Weebuaril tõuseb päike: E. 7, 42 m. Iäh. alla: E. 4, 50 m.
11 — — — — — 7, 16 — — — — 5, 13 —
21 — — — — — 6, 48 — — — — 5, 37 —

Kõik ristirahwas tuleb nüüd
 So riisti alla kofku,
 Jeesus, kes mei' eest kandsid süüd
 Ja panid põrgu luffu.



Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Teisip.	Albinus	Udune ilm.
2 Keisnäd.	Juula	☾ 10, 55' homm.
3 Neljap.	Loowisa	
4 Reede.	Adrian	Selge.
5 Laup.	Meeta	

3. p. paastus. Kristus ajab kurja waimu wälja. Luul. 11, 14—28.

6 Pühap.	Siimo	Sula.
7 Esmasp.	Gotwrid	Selge ilm.
8 Teisip.	Perperua	
9 Keisnäd.	Prudentius	Udune ilm.
10 Neljap.	Mikeus	☾ 3, 43' õht.
11 Reede.	Konstantin	Selge.
12 Laup.	Gregor	

4. p. paastus. Kristus sööb 5000 meest. Joann. 6, 1—15.

13 Pühap.	Ernst	Selge ilm.
14 Esmasp.	Matilde	Udune ilm.
15 Teisip.	Luugus	
16 Keisnäd.	Gaabriel	Lumesadu.

17 Neljap.	Truuta	Selge.
18 Reede.	Patritsius	☾ 8, 39' homm.
19 Laup.	Joosep	Udune ilm.

5. p. paastus. Jeesust wisatakse kividega. Joann. 8, 46—59.

20 Pühap.	Rahwael	
21 Esmasp.	Leowil	Selge ilma-
22 Teisip.	Beenedikt	fene.
23 Keisnäd.	Ruubert	
24 Neljap.	Rasimir	☾ 11, 47' õht.
*25 Reede.	Paasto Maarja p.	Udune ilm.
26 Laup.	Raamuel	

6. p. paastus. Kristuse sisseõitmisest. Mat. 21, 1—9

27 Pühap.	Palmi puude p.	Selge ilm.
28 Esmasp.	Rideon	
29 Teisip.	Wilipina	Udune.
30 Keisnäd.	Udonis	Sahe tuul.
**31 Neljap.	Suur Neljap.	

1. Märtsil tõuseb päike: l. 6, 24 m., läh. alla: l. 5, 59 m.

11. — — — — — 5, 53 — — — — — 6, 21 —

21. — — — — — 5, 56 — — — — — 6, 41 —

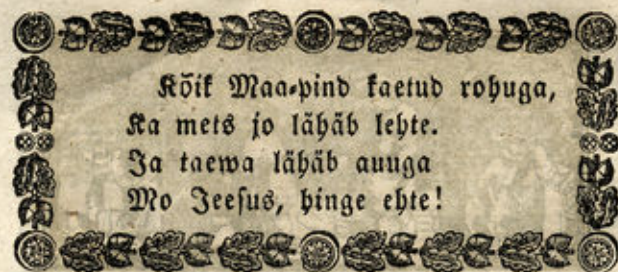
So sulaks lähäb wesi, ma,
Kõik rohi kaswab jälle,
Mo Jeesus tõuseb hauast ka,
Toob elu, rõõmu jälle!



Nädalad ja nädala pööwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
**1 Reede	Suur Reede	☾ 3, 21' homm.
2 Laupääd	Teodofia	Lumesadu.
Lihawete Püha. — Kristuse ülestõusmisest. Mark. 16, 1-8.		
**3 Pühap.	1. Lihawete p.	
**4 Esmasp.	2. Lihawete p.	Selge.
**5 Teisip.	Werdinand	
*6 Keisnäd.	Umbrosius	Udune ilm.
*7 Neljap.	Rölestin	Wihmasadu.
*8 Reede	Naron	
*9 Laupääd	Doogislaus	☾ 7, 32' homm.
1. p. p. ülest. p. — Rinnipandub ülest. Joann. 20, 19-31.		
10 Pühap.	Esfiel	Selge.
11 Esmasp.	Herman	Tormab.
12 Teisip.	Olli	
13 Keisnäd.	Gideon	
14 Neljap.	Tiburtius	Selge ilm.
15 Reede	Obadias	

16 Laup.	Karifiis	☾ 4, 22' õht.
2. p. p. ülest. p. — Hea karjane. Joann. 10, 12-16.		
**17 Pühap.	Ruudolhw	Reiseri h. üdune.
18 Esmasp.	Valerian	Selge.
19 Teisip.	Tiimon	
20 Keisnäd.	Tuulius	Soe ilm.
21 Neljap.	Aleksandra	
22 Reede	Kaajus	Selge.
**23 Laup.	Jüri p.	☾ 8, 48' homm.
3. p. p. ülest. p. — Üarikese aea pöarast. Joann. 16, 16-23.		
24 Pühap.	Albert	Selge ilm.
25 Esmasp.	Markuse p.	Wihmasadu.
26 Teisip.	Esfiel	
27 Keisnäd.	Anastasi	Segane.
28 Neljap.	Teresia	Selge ilm.
29 Reede	Raimund	
30 Laup.	Grastus	☾ 9, 3' õht.

1. Aprilil tõuseb päike; k. 4, 54 m., läh. alla: k. 7, 9 m.
11. — — — — — 4, 28 — — — — — 7, 31 —
21. — — — — — 4, 2 — — — — — 7, 52 —



K     Maa-pind kaetud rohuga,
Ka mets jo lähäb lehte.
Ja taewa lähäb auuga
Mo Jeesus, h  nge ehte!

Nädalad ja nädalad p������.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
4. p. p. ��lest. p. — Kristuse ��raminemisest		Joann. 16, 5—15.
1 Pühap.	Wolbri p����.	Wilu tuul.
2 Esmasp.	Siigismund	
3 Teisip.	�� leidmise p.	
4 Kesk��n.	Lorentina	
5 Neljap.	Gothard	Udune
6 Reede	D������	ilm.
7 Laup.	Setta	Selge.
5. p. p. ��lest. p. — Sigest palumisest.		Joann. 16, 23—30.
8 Pühap.	Laus	�� 8, 33' ��ht.
*9 Esmasp.	Rigula p����	
10 Teisip.	Kordian	
11 Kesk��n.	Panfratsius	
**12 Neljap.	Taewa minem.	Selge.
13 Reede	Sermatsius	Udune.
14 Laup.	Kristjan	
6. p. p. ��lest. p. — R��emustaja.		Joann. 15, 26—16, 4.
15 Pühap.	Schwia	�� 9, 51' ��ht.
16 Esmasp.	Peregrinus	



17	Teisip.	Rikander	mi nädal. 5.	Selge.					
18	Kesk��n��d.	Cerif							
19	Neljap.	Wilip							
20	Reede	Wlorian							
21	Laup.	Triino							
Neli P��hi. — P��hast Waimust. Joann. 14, 23—31.									
**22	Pühap.	Neli P��hi	��lwi nädal. 4.	�� 6, 32' ��ht. Selge. (2. Kwatember.) Udune ilm.					
**23	Esmasp.	Teine P��hi							
24	Teisip.	Ester							
25	Kesk��n��d.	Urbani pääw							
26	Neljap.	Eduard							
27	Reede.	Luudolhw	Udune ilm.	(2. Kwatember.)					
28	Laup.	Willem							
Kolmaino Jumala P. — Jeesus ja Nikodemus. Joann. 3, 1—15.									
29	Pühap.	Maksimilian	��lwi	Wihmasadu. �� 2, 51' ��ht. Udune.					
30	Esmasp.	Wigand							
31	Teisip.	Leontine							
1. Mail tõuseb p����: t. 3, 39 m., l��h. alla: t. 8, 14 m.									
11.	—	—	—	—	—	—	—	8, 35	—
21.	—	—	—	—	—	—	—	8, 52	—

Nüüd ilus, kallid aeg on käes.
Et lõpeb, tulgo meele!
Kui elad õnne, rõõmu sees,
Siis mõtle surma peäle!



Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Kestnäd.	Emilia	Selge.
2 Neljap.	Emma	Tähe tuul.
3 Reede	Liiso	Udune ilm.
4 Laup.	Wridrika	

1. p. p. 3. a. J. p. — Nikas mees ja Laatsarus. Euuk. 16, 19—31.

5 Pühap.	Boniwatsius	Wihmasadu.
6 Esmasp.	Artus	☉ 7, 10' homm.
7 Teisip.	Lukretsia	Segane.
8 Kestnäd.	Medardus	Selge.
9 Neljap.	Bertram	Soe ilm.
10 Reede	Blawius	Wihmasadu.
11 Laup.	Barnabas	

2. p. p. 3. a. J. p. — Suurest õhto söomaaest. Euuk. 14, 16—24.

12 Pühap.	Tino	Selge ilm.
13 Esmasp.	Tobias	Würistab.
14 Teisip.	Tetlohw	☉ 2, 22' homm.
15 Kestnäd.	Wiido	Selge.

16 Neljap.	Justina	bal.	Tähe ilm.
17 Reede	Nikander	—	Segane.
18 Laup.	Homer	—	Wihmasadu

3. p. p. 3. a. J. p. — Aratadunud lambast. Euuk. 15, 1—10.

19 Pühap.	Kert	Pilwine.
20 Esmasp.	Wloorian	☉ 5, 53' homm.
21 Teisip.	Rahel	Selge ilm.
22 Kestnäd.	Liit	
23 Neljap.	Basilius	
**24 Reede	Jaani päätw	
25 Laup.	Wio	Würistab.

4. p. p. 3. a. J. p. — Dige armulised. Euuk. 6, 36—42.

26 Pühap.	Jeremias	Udune ilm.
27 Esmasp.	7 magajade pääw.	
28 Teisip.	Joosua	
*29 Kestnäd.	Peetri Paawl. pääw	☉ 7, 45' homm.
30 Neljap.	Paawli mället. pääw	Wihmasadu.

1. Juunil topäike:	1, 2, 56	m, läh	alla: 1, 9, 3 m.
11.	— — — —	2, 55	— — — — 9, 8 —
21.	— — — —	3, 2	— — — — 9, 6 —

Sa forjad heinu loomile,
Et talwel sa neid toidad.
Dy mötle, et sa wennale,
Kui tarwis, abi saadab!



Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
**1 Reede	Leobald Eese Keiserina sünd. pääw.	Selge.
2 Laup.	Heina Maaria p.	Bihmasadu.
5. p. p. 3. a. J. p. — Rohkest kala-saagist. Luul. 5, 1—11.		
3 Pühap.	Kornelius	Pilwine.
4 Esmasp.	Ulrik	Bihmasadu.
5 Teisip.	Anselm	
6 Kestnäd.	Norbertus	☉ 4, 6' õht.
7 Neljap.	Demetrius	
8 Reede	Kilian	Bihmasadu.
9 Laup.	Annikas	Udune.
6. p. p. 3. a. J. p. — Wariseride õigusest. Mat. 5, 20—26.		
10 Pühap.	7 wennaste pääw	Pilwine.
11 Esmasp.	Nadelheide	
12 Teisip.	Hindrik	Bihmasadu.
13 Kestnäd.	Mareti pääw	☉ 7, 27' homm.
14 Neljap.	Bonawent	
15 Reede	Apostl. lahkum.	Segane.
16 Laup.	Gerina	Pilwine.

7. p. p. 3. a. J. p. — Jesuse äraseletamisest. Mat. 17, 1—9		
17 Pühap.	Aleksius	Pilwine.
18 Esmasp.	Rosina	Udune.
19 Teisip.	Haraldus	Kange tuul.
20 Kestnäd.	Elias	☉ 7, 20' õht.
21 Neljap.	Daaniel	Bihmasadu.
**22 Reede	Maaria Magd. p. Keiserina nime p.	Selge.
23 Laup.	Dskar	Kange rala.
8. p. p. 3. a. J. p. — Wale-prophetidest. Mat. 7, 15—23.		
24 Pühap.	Kristina	
25 Esmasp.	Jaakobi pääw	
26 Teisip.	Anna	Pilwine.
**27 Kestnäd.	Marta Keiserina sünd. p.	
28 Neljap.	Pantalon	☉ 11, 10' õht.
29 Reede	Olewi pääw	
30 Laup.	Rosalie	Mürietab.
9. p. p. 3. a. J. p. — Ütlekohusest majapidajast. Luul. 16, 1—9.		
31 Pühap.	Kristwrid	Pilwine.
1. Juulil tõuseb päike: t. 3, 16 m., läh. alla: t. 8, 52 m.		
11. — — — — — 2, 35 — — — — — 8, 36 —		
21. — — — — — 3, 55 — — — — — 8, 15 —		

Sa mõtad sirbi warna peält
Ja leikad oma wilja,
Siis Jēsa poole pööra meelt,
Ja kiida wara, hilja!

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Esmasp.	Petri wang. ol.	Selge
2 Teisip.	Hannibal	Wihmasadu
3 Keisnäd.	August	
4 Neljap.	Dominikus	Range tuul.
5 Reede	Dswald	☉ 12, 6' homm.
*6 Laup.	Krist. äräselet. p.	Udune ilm.

10. p. p. 3. a. J. p. — Jerusalemma ärärikimiseft. Luul. 19, 41—48.

7 Pühap.	Tõno	Udune ilm.
8 Esmasp.	Gotliib	
9 Teisip.	Romanus	Wihmasadu.
10 Keisnäd.	Lauritsa p.	
11 Neljap.	Olga	☾ 2, 36' õht.
12 Reede	Klaara	Segane.
13 Laup.	Made	

11. p. p. 3. a. J. p. — Wariserist ja tõlnerist. Luul. 18, 9—14.

14 Pühap.	Eusebius	Selge ilm.
*15 Esmasp.	Ruki Maar. p.	Wihmasadu.



16 Teisip.	Sisaf	Selge.
17 Keisnäd.	Henning	Segane.
18 Neljap.	Helena	Selge.
19 Reede	Seebald	☉ 10, 44' homm.
20 Laup.	Bernhart	Range tuul.

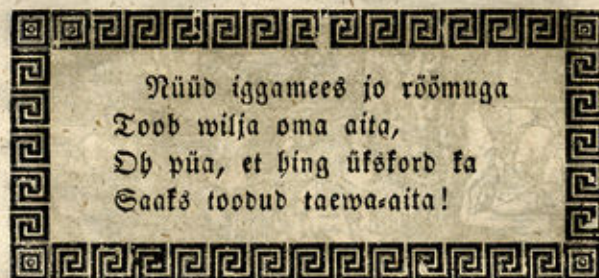
12. p. p. 3. a. J. p. — Kurdist ja keeletumast. Mark. 7, 31—37.

21 Pühap.	Rut	Pitne käib.
22 Esmasp.	Wilibert	Selge.
23 Teisip.	Sakarias	
24 Keisnäd.	Pärtli pääw	Udune ilm.
25 Neljap.	Ludwif	
**26 Reede	Natalie Keisri h. Kroon. p.	
27 Laup.	Sephart	☉ 12, 53' lõun.

13. p. p. 3. a. J. p. — Preester ja Saamaria-meest. Luul. 10, 23—37.

28 Pühap.	Augustine	Range wihm.
*29 Esmasp.	Taani pea mah. p.	Udune.
**30 Teisip.	Aleksander Keisri h. n. p.	
31 Keisnäd.	Nebeka	Selge.

1. Augustil tõuseb päike:	k. 4, 19 m. läh. alla:	k. 7, 49 m.
11. — — — —	4, 41 — — —	7, 22 —
21. — — — —	5, 4 — — —	6, 55 —



Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Elidius	Udune.
2 Reede	Elisa	Segane.
3 Laup.	Berta	7, 56' homm.
14. p. p. 3. a. 3. p. — Kümnest pidalitõbiseft. Kuul. 17, 11—19.		
4 Pühap.	Meus	Udune ilm.
5 Esmasp.	Natanael	Lumesadu.
6 Teisip.	Magnus	Räntjafas.
7 Keisnäd.	Regina	Segane.
*8 Neljap.	Maaria sündim. p.	Udune ilm.
9 Reede	Troohi pär. sünd. p.	1, 11' homm.
10 Laup.	Pruuno	
	Liina	
15. p. p. 3. a. 3. p. — Mammonast. Mat. 6, 24—34.		
11 Pühap.	Kerard	Selge.
12 Esmasp.	Siirus	
13 Teisip.	Amatus	
*14 Keisnäd.	Risti ülend. p.	Udune.
15 Neljap.	Rifodemus	

16 Reede	Viina	Udune ning
17 Laup.	Josepina	foe.
16. p. p. 3. a. 3. p. — Rainsi-linna furnust. Kuul. 7, 11—17.		
18 Pühap.	Tõnts	3, 26' homm.
19 Esmasp.	Tints	Segane.
20 Teisip.	Jaana	Soe tuul.
21 Keisnäd.	Mateuse pääw	(3. Kwatember.)
22 Neljap.	Moorits	Wihmasadu.
23 Reede	Hoosea	Udune.
24 Laup.	Joann. saamise p.	
17. p. p. 3. a. 3. p. — Bee-tõbiseft. Kuul. 14, 1—11.		
25 Pühap.	Kleomas	Wihmasadu.
*26 Esmasp.	Joann. õpet. p.	12, 51' homm.
27 Teisip.	Adolhw	Udune.
28 Keisnäd.	Werner	
29 Neljap.	Mihkli pääw	Selge.
30 Reede	Hironimus	Seletab.

1. Septembri tõeuse päike: 5, 28 m., läh. alla: 6, 23 m.
 11. — — — — — 5, 49 — — — — — 6, 55 —
 21. — — — — — 6, 11 — — — — — 5, 26 —

Jo ilm läab ropuks, sepaseks,
Sa oisid kolde sooja.
Kui risti-usk sai segaseks,
Siis heitis armu looja!



Nädalad ja nädala pööwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
*1 Laup.	Maaria k. ja eesp.	Udune.
18. p. p. 3. a. J. p. — Suuremast kätust. Mat. 22, 34—46.		
**2 Pühap.	Leikuse Püha.	☉ 4, 24' õht.
3 Esmasp.	Wolrad	Wihmasadu.
4 Teisip.	Prants	Range tuul.
5 Kestnäd.	Amalia	Udune.
6 Neljap.	Luisa	Selge.
7 Reede	Simson	
8 Laup.	Saamuel	
19. p. p. 3. a. J. p. — Alwatud inimesest. Mat. 9, 1—8.		
9 Pühap.	Taaf	☉ 3, 58' õht.
10 Esmasp.	Arwid, Mai	Soe ilm.
11 Teisip.	Burkhardt	Udune.
12 Kestnäd.	Walwriid	Seletab.
13 Neljap.	Teresia	
14 Reede	Kai	Udune.
15 Laup.	Hedwig	Külm tuul.

20. p. p. 3. a. J. p. — Pulma riideft. Mat. 22, 1—14.		
16 Pühap.	Teekla	Wihmasadu.
17 Esmasp.	Dolop	☉ 8, 36' õht.
18 Teisip.	Luukase pööw	Selge.
19 Kestnäd.	Luutsius	
20 Neljap.	Welfias	Külmad ilmad.
21 Reede	Ursel	
*22 Laup.	Kaasanip. Maariap.	Udune.
21. p. p. 3. a. J. p. — Kuninga-mehe poealt. Joann. 4, 47—54.		
**23 Pühap.	Luteruse õige usu üleswõtm. p.	
24 Esmasp.	Saalome	Selge.
25 Teisip.	Krispin	☉ 11, 3' homm.
26 Kestnäd.	Amandus	
27 Neljap.	Kapitolin	Lumesadu.
28 Reede	Siimon Juudas	
29 Laup.	Hels	Tuul.
22. p. p. 3. a. J. p. — Kawalast sulaseft. Mat. 18, 23—35.		
30 Pühap.	Upsalon	Selge.
31 Esmasp.	Wolhwgang	
1. Oktobril tõuseb päike: k. 6, 34 m. läh. alla: k. 4, 57 m.		
11. — — — — — 6, 56 — — — — — 4, 30 —		
21. — — — — — 7, 21 — — — — — 4, 5 —		



Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Teisip.	Pühade pääw	2, 22' homm.
2 Keisnäd.	Hingede pääw	Udune.
3 Neljap.	Tuuleman	Selge.
4 Reede	Dto	Lumesadu.
5 Laup.	Lota	
23. p. p. 3. a. J. p. — Kohtu rahast. Mat. 22, 15—22.		
6 Pühap.	Leonard	Selge.
7 Esmasp.	Enno	
8 Teisip.	Writs	10, 40' homm.
9 Keisnäd.	Teodor	Külrad
10 Neljap.	Martin Luter	
11 Reede	Martin piiskop	ilmad.
12 Laup.	Soonas	
24. p. p. 3. a. J. p. — Tairi tütest. Mat. 9, 18—26.		
13 Pühap.	Eugen	
14 Esmasp.	Wriidrit	Udune.
15 Teisip.	Liia old	

16 Keisnäd.	Otomar	1, 24' õht.
17 Neljap.	Huugo	Udune.
18 Reede	Esra	
19 Laup.	Elisabet	Wihmasadu.
25 p. p. Kolmasno p. Jerusalemma ärraristmised. Mat. 24, 15—28.		
**20 Pühap.	Sunnute püha	Selge ilm.
*21 Esmasp.	Maaria ohw. pääw	Udune ilm.
22 Teisip.	Kristina	
23 Keisnäd.	Cleonora	7, 47' õht.
24 Neljap.	Joosias.	
25 Reede	Katrina pääw	Lumesadu.
26 Laup.	Konrad	
1. Kristuse tulem. p. — Kristuse sisseõitmisest. Mat. 21, 1—9.		
27 Pühap.	Paabo	Selge.
28 Esmasp.	Künter	Luislab.
29 Teisip.	Erwart	
30 Keisnäd.	Andrese pääw	2, 34' õht.

1. Novembril tõuseb päike: k. 7, 47 m., läh. alla: k. 3, 41 m.					
11. — — — — — 8, 9 — — — — 3, 23 —					
21. — — — — — 8, 29 — — — — 3, 10 —					

Kül pime, kose aeg on käre,
Mis ilmas nüüd on näha;
Petlemmas laps, kes sõime sees:
Kül se võib rõõmsaks teha!



Nädalad ja nädala pöörad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Narend	Udune ilm.
2 Reede	Käršna	Selge.
3 Laup.	Koola	Pilwine.
2. Kr. tulem. p. — Wiimse pööra tähtedest. Luuk. 21, 25—36.		
4 Pühap.	Barba	Wiimasadu.
5 Esmasp.	Sabina	
**6 Teisip.	Rigula p. Trooni p.n.p.	Udune.
7 Keisnäd.	Anton	
8 Neljap.	Maaria saam. p.	☾ 7, 57' homm.
9 Reede	Juhkum	
10 Laup.	Juudit	Lumesadu.
3. Kristuse tulem. p. — Joannes wangi-õnnis. Mat. 11, 2—10.		
11 Pühap.	Woldemar	Segane.
12 Esmasp.	Tiili	
13 Teisip.	Luutsija	Range tuul.
14 Keisnäd.	Niklasius	(4. Kwatember.)
15 Neljap.	Johanna	Udune.
16 Reede	Albina	☾ 5, 4' homm.

17 Laup.	Hinno	Selge.
4. Kristuse tulem. p. — Joannese tunnistus. Joann. 1, 19—28.		
18 Pühap.	Kristohw	
19 Esmasp.	Lot	Lumesadu.
20 Teisip.	Abraham	
21 Keisnäd.	Tooma pööra	Udune.
22 Neljap.	Beata	
23 Reede	Tohwer	☾ 3, 41' homm.
24 Laup.	Adam, Gewa	
Esimise Jõulu p. Kristuse sünnimise. Luuk. 2, 1—14.		
**25 Pühap.	1. Jõulu p.	Selge ilm.
**26 Esmasp.	2. Jõulu p.	Sahe tuul.
*27 Teisip.	Evangel. Joann.	Wiimasadu.
28 Keisnäd.	Süüta laste pööra	
29 Neljap.	Noa	☾ 5, 14' homm.
30 Reede	Daawid	
31 Laup.	Silwester.	

1. Deetsembril tõuseb päike: E. 8, 44 m., läb. alla: E. 3, 5 m.
11. — — — — — 8, 51 — — — — — 3, 6 —
21. — — — — — 8, 52 — — — — — 3, 18 —

mis kiriku seabuse järel Maa-kirikutes tulewad pühitsebada.

- 1) Jüri-kuu 17. pääwal. Suure Keisri Herra ja kõige Weneriigi Walitseja Aleksandri Nikolajewitsi sünd. p.
- 2) Jüri-kuu 23. pääwal. Pese Keiserina Aleksandra Weodorowna nime pääw.
- 3) Heina-kuu 1. pääwal. Pese Keiserina Aleksandra Weodorowna sündimise pääw.
- 4) Heina-kuu 22. pääwal. Meie Keiserina Maaria Aleksandrowna nime pääw.
- 5) Heina-kuu 27. pääwal. Meie Keiserina Maaria Aleksandrowna sündimise pääw.
- 6) Peikuse-kuu 26. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi kroonimise pääw.
- 7) Peikuse-kuu 30. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi nime pääw.
- 8) Mihkli-kuu 8. pääwal. Surewürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi sündimise pääw.
- 9) Jõulo-kuu 6. pääwal. Suurewürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi nime pääw.

Meie suure Wene Keisri suguwõsa.

Aleksander II. Nikolajewits, kõige Weneriigi Ülemwalitseja ja Keiser, ka Pohla-maa Kuningas, on sündinud 17. Aprillil 1818, saab 41 aastat wanaks.

Maaria Aleksandrowna, Keiserina, Hesseni Suurehertsogi tütar, sünd. 27. Jul. 1824, saab 35 aast. wan.

Nende lapsed:

1. Nikolai Aleksandrowits, Suurwürst ja Weneriigi auufärje pärija, sünd. 8. Septbr. 1843.
2. Aleksander Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 26. Weebr. 1845.
3. Wladimir Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 10. Aprillil 1847.

4. Aleksei Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 2. Jaanuaril 1850.

5. Sergei Aleksandrowits, Suurwürst, s. 29. Aprillil 1857.

6. Maaria Aleksandrowna, Suurwürstina, sünd. 5. Okt. 1853.

Õnna kadund suure Keisri Nikolai I. leß Aleksandra Weodorowna, Keisri ema, õnna Preisi kun. Wridr. Wilh. III. tütar, on sünd. 1. Juulil 1798, saab 61 aastat wanaks.

Tema lapsed:

- a) Konstantin Nikolajewits, Suurwürst, sündinud 9. Septembril 1827. Tema abikaasa: Aleksandra Josepowna, Suurwürstina, Sassen-Altenburgi Hertsogi tütar, sündinud 25. Juunil 1830.

Nende lapsed:

- 1) Nikolai Konstantinowits, Suurwürst, on sündinud 2. Weebruari 1850.
- 2) Olga Konstantinowna, Suurwürstina, sündinud 22. Augustil 1851.
- 3) Weera Konstantinowna, Suurwürstina, sünd. sel 4. Weebruari 1854.
- 4) Konstantin Konstantinowits, Suurwürst, sünd. sel 10. Augustil 1858.
- b) Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 27. Juul. 1831. Tema abikaasa: Aleksandra Petrowna, Suurwürstina, Holstein-Oldenburgi Prints tütar sündinud 21. Mail 1838.

Nende poeg:

Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 6. Noembril 1856.

- c) Mihael Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 13. Oktob. 1832. Tema abikaasa: Olga Weodorowna, Suurwürstina, õnna Baadeni Suurehertsogi tütar, sünd. 8. Septembril 1839.

Nende poeg:

Nikolai Mihaelowits, Suurwürst, sündinud 14. Aprillil 1859.

- d) Maaria Nikolajewna, Suurwürstina, Hertsogi Mat. similiani Leichtenbergi leß, sünd. 6. Augustil 1819.

Tema lapsed:

- 1) Maria Maksimilianowna Romanowska, Keiserlik Printsess, sünd. 4. Oktobr. 1841.
 - 2) Nikolai Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 23. Juulil 1843.
 - 3) Eugenia Maksimilianowna Romanowska, Keis. Printsess, sünd. 20. Märtsil 1845.
 - 4) Eugen Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 27. Jan. 1847.
 - 5) Sergei Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 8. Deets. 1849.
 - 6) Georg Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 17. Weebr. 1852.
- e) Olga Nikolajewna, Suurwürstina, sündinu 30. Augustil 1822. Poulatud Würtembergi kuningriigi pärija, Prints Kaarl Wridrik Aleksandriga, sündinud 22. Weebruari 1825.

Keisri tädid:

- Anna Pawlowna, Suurwürstina, Hollandi Kuninga Wilhelmi II. lest, sünd. 7. Jan. 1795.
- Dnša Suurwürsti Mihael Pawlowitsi lest Heelena Pawlowna, Suurwürstina, Würtembergi hertsogi tütar, on sündinud 28. Deetsemb. 1806.
- Tema tütar: Katarina Mihailowna, Suurwürstina, sünd. 16. Augustil 1827; laulat 4. Weebruari 1851 Meissenburg-Streeitsi hertsogi Georgi abisaasaks, sünd. 30. Deetsembril 1825.

Laada-pidamise pääwad.

- Saanuari kuul. 7mal: Riias 3 p. Tartus suur saksa laat 3 näd. 7 kunni 9ma: Wõru linnas lina-laad. 25 kunni 30ma: Wolmeris lina-laad.
- Küünla kuul. 2sel: Walgas ja Willandis suur saksa laat 8 p., ja Wõru linnas kõigesugu kauba ja hobuse laat 1 p. 4 ja 5mal: Tartus lina-laad. 15 ja 16mal: Wõnnu linnas lina-laad.

- 15 kunni 17ma: Willandis lina-laad. 22sel: Wõru linnas suur saksa laat 8 päwa. 27 ja 28mal: Lemsali linnas lina-laad.
- Lehe kuul. 9mal: Rigola laat, Wööbsus.
- Saani kuul. 11mal Wõnnu linnas 7 p. 23mal: Saani laat, Willandis 2 päawa. 25mal: Wõru linnas weisse laat ja 27mal: Walgas. 29mal: Peetri laat, Tartus ja Tarwastu mõisas.
- Heina kuul. 2el: Karksimõis. 20: Pernus saksa laat, 3 n. ja Riias willa-laad 3 p. 26: Wolmeris.
- Leikuse kuul. 10mal: Walgas. 15mal: Helme mõis. 2 p. 24mal Lauritse laat. Mooskatse mõisas. 27mal: Wastsemõisas, ligi Willandi linna. 29mal: Kilinga mõisas, Saarde kihelkonnas.
- Mihkli kuul. 2el: Abja mõisas, Halliste kihelkonnas, 2 p. 4mal ja 5mal: Sindu mõisas ja Rāpinas. 6mal: Taakerbera mõisas, Helme kihelkonnas. 8mal: Kastna mõisas, Tõstama kihelkonnas, ka Põlwe ja Rõuge kiriku juures, ja Tartus. 10mal: Mõnniste mõisas ja Eldre mõisas. 13mal: Perawere mõisas, Jakobi kihelkonnas. 14mal: Wana-Unts mõisas, Kraawi kõrtsi juures, 2 päawa. 15mal: Põltsamaal, 2 p. 16mal Kirepi kõrtsi juures. 18mal: Audru mõisas. 20 ja 21el: Wändra mõisas, 2 p. 21el: Sanna mõisas, Rõuge kihelk. 24mal: Mihkli laat, Willandis ja Wõru linnas, 2 p. 29mal: Mihkli laat, Tartus ja Walgas, 2 p., ja Kawanurme laat, Wastselinnas, 2 p.
- Wiina kuul. 1sel: Kuresaare linnas, 3 p. 6mal: Lutsnili mõis., Rõuge kihelk. ja Tarwastu

mõis. 7 kunni 9ma: Wõru linnas lina-laot.
 9 ja 10mal: Lemsalil linnas lina-laot. 10mal:
 Rõõ mõisas, Põltsuweri kih. 15mal: Lõusti-
 were mõisas ja Driku mõisa kõrtsi juures.
 Talwe-kuul. 1 sel: Tartus lina-laot. 10mal:
 Mustwee külas, Tõrma kihelk., Peipsi rannas.
 10 ja 11mal: Wõru linnas weiske-laot. 20mal
 Walga linnas lina-laot. 25 kunni 27ma: Wil-
 landis ja Wolmeris lina-laot.
 Jõulo-kuul. 5mal Põraveres, Jakobis kihelk., lina-
 laot. 6mal: Wõõksus, Rõpina kihelkonnas.
 10 ja 11mal: Wõnnu linnas lina-laot. 27mal:
 Walgas, suur saksa laot, 8 päänä.

Cesti-maa Kubernemangus.

Jaauari kuul. 7mal ja 8mal: Oritsal. 10mal ja 11mal:
 Haapsalus. 17mal ja 18mal: Koloveres. 19mal:
 Raplas. 26mal ja 27mal: Reblastee. 27mal ja
 28mal: Rakweres.
 Kõnnu-kuul. 2el ja 3mal: Paldiskis. 5mal: Paides.
 26mal: Pihulas. 3 p.
 Jaani-kuul. 16mal ja 17mal: Rakweres. 20mal kuu ot-
 sani: Tallinnas. 25mal: Paides.
 Mihkli-kuul. 10mal ja 11mal: Paides. 14mal ja 15mal:
 Haapsalus. 14mal, 15mal ja 16mal: Uude mõisas,
 Kõe kihelkonnas, Kuivajõe kõrtsi juures. 21el ja
 22el: Paldiskis. 24mal: Pihulas. 24 ja 25mal: Jõh-
 wis. 26, 27 ja 28mal: Tallinnas. 29mal: Rakweres.
 29mal ja weel 2 päänä: Reblastee mõisas ja Keila
 kiriku juures.
 Wiina-kuul. 4mal: Raplas. 4mal ja 5mal: Koloveres.
 7mal: Jõelehtmes.
 Talwe-kuul. 8mal ja 9mal: Paide linnas. 15mal ja
 16mal: Wigalas, lina-laot.
 Jõulo-kuul. 16mal: Märjama kiriku juures. 19mal ja
 20mal: Reblastee mõisas, lina-laot.

Linna-wahed.

Tartust on		wersta	Tartust on		wersta.
Narwa		186½	Warsawi		940
Peeterburi		324	Arhangelski, Peeterburi f.		1425
Tallina, Põltsama laudo		186	Raasani, Pihkwa laudo		1646
Wassa		82	Moskwa, Peeterb. laudo		998
Wolmeri		132	Nisni-Nowgorodi		1784
Riiga		240	Riijewi, Pihkwa laudo		1124
Perno, Helmemõisa f.		180	Harkowi, Pihkwa laudo		1380
Willandi, Rõngo laudo		99	Herloni, Pihkwa laudo		1666
Wõru linna		65	Dessa, Pihkwa laudo		2000
Petseri		109	Simweropoli		2884
Pihkwa		165	Saratowi, Pihkwa f.		1775
Miitawi, Riija laudo		278½	Astrakani		2262
Piibawi		463	Tihwliissi, Pihkwa f.		2681
Tourogeni		453½	Boronesi, Pihkwa f.		1373

Armas Maa-rahwas!

Kalendri kirjutoja ei tahtnud küll mite enam
 wana moodi ilmad mis sawad tulema täht-raama-
 tusse ülespanna, sest temal on se lugu niisama tead-
 mata, kui sul, armas lugia. Uga Kalendri trü-
 kija ja müija armawad, et nemad se läbi kahju
 fiske jääwad, sest et on karta, et rahwas ei osta

täht-raamatu, kui ilmade aru ei ole tema seest leida. Selle asja pärast on ilmad ka tänawu nimetud, aga nemad on aina juhtumise kombel (kuida ennegi, ja kuida ka teised kalendritegijad seda teewad) ülespantud, seda ütleb sulle kalendri kirjutaja otsekohe. Ja miks pärast tema ilmade tähendust tahaks mahajätta, seda ta tahab ka seletada.

Noh kuule sõber, mis mina sulle tahan rääkida, ja kui sa tahad seda naabrile ka jälle öelda, ei ole se mite mo wastu meelt, ja ei keela ma seda kogu ni mite. Mis abi sul sest olnud, et sa ni mitu aastat täht-raamatust saanud lugeda, mis ilmad peawad tulema? — Kas ilmad on ka niisugused olnud, kui seal nimetatud? — Jah, wale! —

Täht-raamatust loed: „kuiwad ilmad“, ja waata, õues sajab wihm wuhinal, ja räästalt jooseb wesi sorinal! —

Täht-raamatus seisab: „wihmased ja külmad, pääwad,“ ja waata, ometegi kõik heina-maad ja põllud weenäljas, ja maapind põuest praustanud!

Täht-raamat tähendab: „selged ja külmad ilmad,“ ja õues tuiskab, et sa oma õue-wärawad usse peält mite ei nä ja et sa ei tahaks ninagi wäljapiista, ja lumi kipub wägise sinuga sõbrust tegema, sest ta ei tule mite üksnes unga-august, waid iga nurgast so-majasse! —

Teine kord on lugeda: „pehmed ja sula pääwad,“ ja ometegi ni külm, et kui paned keele raua peäle, et wõid inglid taewas laulmas kuulda, ja et mõni

wanate filla foorma kõrwas jalgu wastu maad raiub, nagu noored nelipühi wainu peäl!

Noh! mis aitawad siis need ilma-teadaandmised täht-raamatus? Ei saa sina sest targemaks ei ühtegi! Kui sa peälegi weel mitmed kalendrid ostad, kas häd ehk kolmed Tallinna, kahed Tartu ja ühe Pernu raamatu, waat siis lähab wast ilma aru üsna käest hukka ja woid selgeste tunda, „iga linnul omma laul,“ nenda ka: iga täht-raamatul omad ilmad!

Olgo siis täht-raamatus ilmad, mis olgu, meie armas taewane isa ei holi sest, waid annab oma tahtmise järel omal aeal waratse ja hilitse wihma, sooja ja külma, kuiwa ja märga! Ja se on ka kõige-param, sest Tema teab, mis meile igal aeal heaks on. Kõik teeb hästi Jumal!

Uga Jumal on inimestele ka mõistuse ja meele annud, et meie wõime tähelepanna, kuida tema meile wahest ise etetähendab, mis ilmad tulewad, kas tuuledest, kas loomadest, kas taewakirja ja tähendamistest, seda aga ei woi mite täht-raamatu läbi kõige maale kuulutada, sest et selle asjaga iga kohal ise lugu ja on wahet wahel, kas elad mere ääres, kas keel maa sees; kas palja maa peäl, kas metsas; kas mägise, kas lageda peäl ja nenda edasi.

Et siis ka sugu ilmadest tähendame, annan teada, mis üks tarf taewatähe tundja (Herschel) oma kohal ilmadest tähele pannud, kuida ilmad enamiste kuu loomise ja tuulede järel on olnud ja wõib ära-awada.

Kui kuu loomine sün- nib :	Suise poole aasta sees :	Talwise poole aasta sees :
fellu 12 ja 2 wabel lõunal	palju wihma.	lume sadu ja wih- ma.
" 2 " 4 wabel pärast lõunat	muutlik ilm.	kenad ja pehmed ilmad.
" 4 " 6 w. p. l.	selge.	selge.
" 6 " 8 wabel õhtul	põhja, ida ja õhtu tuulega — selge lõuna ja lääne tuulega — wihma	niisamuti kui suil, lõuna ja lääne tuulega — lund.
" 8 " 10 w. õht.	niisamuti.	niisamuti.
" 10 " 12 " "	selge.	selge.
" 12 " 2 wabel hommikul pool ööd.	selge.	külm, aga lääne ja õhtu tuulega pehme selge ilm.
" 2 " 4 wabel hommikul	külmad wihmased ilmad.	tormid ja lund (ruis).
" 4 " 6 w. h.	wihma.	wihma.
" 6 " 8 " "	tuulesed ja wihma- sed ilm.	torm.
" 8 " 10 " "	muutlikud ilm.	põhja ja õhtu tuu- lega — wihma, hommiku tuule- ga — lund.
" 10 " 12 " "	raske wihma sadu.	külm ja külmad tuuled.

Katkudest, mis meie maal olnud.

Wana rahwa suust on weel praegu kuulda, et meie maal suured katkud ennemuiste ole olnud. [Kui mina meie maaft räägin, siis se on kõik Maarja-ma, mis nüüd Tallinna- ehk Geesti-maaks, Riija- ehk Liwa-maaks (kirja targad ütlevad Geestlandi-ma ja Liwlandi-ma) ja Kuura-maaks hüütakse.] Kuida aga lugu ena- miste, kui jut suust suu läbi edasilähäb, et palju segadusi sika jooksewad, ja mida wanem lugu, seda segasem teadmine, nenda on ka nimetud katkude aru. Rahwas teadwad aga umbes sest asjast ja ei saa ükski sest targemaks, et iga aasta täht-raamatust saab kuulutatud, mitu aasta teed "wana katkust" on. Sellepärast olen nõuiks võtnud kõnelda, ni palju kui mina tean ja wana kirjade läbi teada olen saa- nud, mitu ja kuida wiisi katkud meie maal enne- muiste on olnud.

Nüüd on küll jo poolteist sada aastat mööda läi- nud, et, Sumal tänatud, meie maal katku ei ole olnud olemas, aga enne seda on tema sagedaste seda kurnatust katsuda saanud. Kes meie maa süündinud asju tunneb ja neid mõistlikult tähelepane, võib pea äratunda, kust se tulnud. Kuule, ma räägin!

Enne kui auliku suure Weneriigi walitsuse alla said, olid meie maal paigal sõda ja nälja aead. Kus aga need kahed inimeste elu waenlased wäljas, seal enamiste ka kolmas, se on kark, kannu peäl taga järel. Tänu Jumalale, et meie nüüd wägewariigi pärast oleme, et meie maa mite enam kõige ilma tallermaaks ei saa peetud, kelle peäl iga mehel luba oleks joosta ja teha mis tahte! —

Kui nüüd karkudest teile tahan jutustada, siis on küll moista, et sest aeast üksnes wõib aru anda, mil meie maa asjad hakatud kirja panema. Mis enne olnud, kes seda teab! Neg, kuhu kirjad ulatavad, et meie selgemat teadmist meie maa ja tema loudest saame, on nüüd 700 (seitse sada) aastat arwata. Aastal 1158. tulid esmalt Saksima laewad Wäina (Düna) jõe sisse, kus nüüd Riia lin seisab. Need mad leidsid rahwas weel pagana usku olevad, selle pärast wõeti nõuu, Issanda käsu järel (Mark. 16, 16 ja Mat. 28, 19 — 20) rahwast ristirahwaks teha. Ei sündinud siis küll mite tegu Issanda tahtmise mööda, kui seda nenda püüdsid korda saata, et sõda neid ärawõitsid. Aga et küll sest asjast oleks pitkemalt seletamist, jäägu ta se kord seletamata, sest ma tahan nüüd teiega karkudest kõnelda. Tahtsin paljalt ni palju sest rääkida, et saan jutu otsa üles wõtta, kust ja millal esimene kark meie maal sündinud.

1) Lāti ja Liwi rahwas (Liwi rahwa sugu on tänapäew peagu üsna kadunud, tema oli Maarahwa soust, ja on neid weel pisut, se on mõ-

ned tõugud Saaliste jõe suus ja Kuura-ma rannas, elamas) olid enne ristiusku heitnud, kui Maarahwas. Maarahwas hakas aastal 1210. Lāti ja Liwi rahwa wastu sõdima, ja et nemad jo risti inimesed, siis tulid ka Saksad, kes jo hakanud meie maal pees telema, Lätirahwale api. Tapmine, mässamine oli suurt, werewalamine inetu. Surnude kehad jäid enamiste matmata. Kas imeks panna, et sest mäda haigust kark sigis? Seal, kus kõigesuurem sõda olnud, hakas ka esmalt kark, se oli Toreida maakonnas, kus sel aeal weel Maarahwas Liwi soust elasid, nüüd aga Lätlased on. Se maakond oli Koiva (Ka) jõe kaldal ja Nistijärwe (Birtnef) ümber, seält woolas kark loode poole, Idamaa maakonda, ja põhja poole, Metsepoole maakonda (Metsepoole hüliti wanast se mereäärne maa, mis Saaliste jõesst Pernu jõeni ulatab). Kark ei jäänud senna seisma, waid astus kerme jalaga edasi ja murdis Sakala maakonnas (se on nüüd Willandi-ma) ja Uggenuses (Tartu-ma) mitu ja mitu oma terawa hambaga maha. Mitu tuhandid ehk kümme tuhandid neid on olnud, keda kark koristanud, seda kirjad ei nimeta, kuid aga et tugewaste oma wikatiga inimesi ole niitnud.

2) Aastal 1318. ja weel kaks aastat pärast seda oli Gesti, Liwa- ja Kuura-maal kui ka ümberkaudses maades väga fange suremine. Kas se päris kark olnud ehk mõni mu kurnaja haigus, on teadmata. Mitu tuhandekaupa surid inimesed linnades ja

maal, nenda et waerwalt ni palju üle jäänud, et põllud saanud haritud. Nasta enne oli ni wihmane aeg olnud, et peagu kõik wili ja hein hukka läinud, kust siis inimestele ja loomadele nälg ja surm tulnud. Waesus ja nälg oli ni suur, et inimesed kõiki sugu asju ja lormi söönud, mis sugugi süa ei kõlba, ja mis muul ael suhu pista ei kellegi meele ei tulegi. Hirmsad asjad sündisid sest näljast, et wanemad omad lapsed tapsid, mõned sellepärast, et enam ei kannatanud nõdra laste häda näha eht et wähem hingi neil toita oles; mõned aga (oh hirmus kuulda ja kirjutada!), et oma enese ihulaste lihaga ennast toidaksid! Eurnud inimeste ja loomade kehad on mõni mees nälja pärast ärasöönud. Järwamaal tahtis üks sulane mees oma wana isa äratappa ja süa. Aga juhtusid teised sest hirmsast nõuust enne aru saama. Mees sai kinniwõetud ja kaelakõhtu alla antud. Kohus mõistis, kuidas õigus, temale surma nuhtlust.

3) Pärast seda ei anna aearaamatud meile mite enne katku teadust, kui 200 (kaks sada) aastat pärast praegu nimetud katku. See oli aastal 1515. kui truu ja auus Maarjamaa walitseja Plettenberg walitses. Sel ael hakkas katk jälle meie maal mõllama ja saatis wiis aastat järjes, senni kui 1520. aastani, hulk rahwast mulia alla.

4) Eest aelast saame wäga sagedaste katku nuhtlustest kuulda. Juba kümme aastat pärast seda, aastal 1531. oli ta jälle waljas ja tühjendas meie maad

inimestest. Tallinnas üksi surid 2000 inimest selle nuhtluse läbi.

5) Jälle 18 (kaheteistkümmend) aastat pärast seda, aastal 1549. oli jo suur katk, nenda et Tartu maakonnas üksi 14000 (neliteistkümmend tuhat) inimest kolme kuu ael surma leidsid. Ka Tallinnas koristas katk oma jäu. Kaks õpetajat, Hindrek Bok ja Hermann Brink, surid ka ses haiguses. Need kahel oli Lutter isi Saksamaalt senna saatnud. Eest Jumala armu läbi olid ka seal linnas waimud äratud, et nemad igatsesid selget Jumala sõna kuulutamist saada ja sellepärast olid Lutterile kirja saatnud ja teda selle läbi palunud, neile truid Jumala sõna kuulutajaid läkitada.

6) Aastal 1566. kewade hakkas Tallinnas jälle katku nuhtlus liikuma ja on suur hulk inimesi mite üksnes linnas, waid ka maal surnud. See katk hakkas Tallinnas toom peäl Rootslaste soldatide seas (sel ael oli Tallin oma maaga Rootsi pärast), kust tema Al-linna ja ka maale edasi tungis, enamiste selle läbi, et mitu linna kodanikud hirmu pärast maale kipusid ja lootsid selle läbi katku eest ärapõgeneda, aga ometi ei saanud, waid tõid pealegi teistele weel haigust ja surma, sest et haiguse joon jo nende sees oli.

7) Juba 1570. ja 1571. oli meie maal jälle katkust kuulda. Aga, küsib mõni mees, kust siis sel ael ni sagedad katkud tulnud? So eest oisa, kui katkudest hakkasime kõnelema, tuletasin meele, et kus

sõda, seal sagedaste katk ja tema kannul. Selle pärast ei ole mite imeks panna, et teine katk teist aina tagaajaks, sest ilmas meie maa ei ole nenda sõast nuheldud olnud, kui seda aegu. Sest tahan nüüd pisut pikemalt rääkida.

Kui aastal 1535. auus ja truu Maarjamaa walitseja Wolter von Plettenberg oli surnud, siis läks kõik asi väga segaseks. Saksamaa Keiser, kelle warju al Maarjamaa ja tema walitsejad sel aeal seisid, ei jõudnud neile mite abi saata. Waenlased tungisid iga poolt meie wäse maa peäle, Pohlakad, Rootslased, Wenelased, ja Taanima kuningas püüdis jälle wõimust saada. Kahed Plettenbergi järgmised maawalitsejad jõudsid weel wäewalt walitsust pidada. Aastal 1560. wõitisid Wenelased, kes juba mõned kindlad linnad oma kätte saanud, Willandi linna, kes sel aeal pea kõigekindlam oli, ära, ja wiisid wana elatanud maawalitseja Willem von Würstenberg, kes seal elas, mas oli, enesega Musku linna wangi, kuhu tema arasuri. Gotthart Kettler, kes jo enne tema abimeheks oli walitsenud ja nüüd tema asemele sai, tundis, et tema kõik seda maad ei jõudnud mite walitseda, jätis sellepärast Liwamaa ja Gesti-maad maha, ja wõitis üksnes Kuura-maad oma walitsuse alla, kelle Hertzogiks teda sest aastast nimetati, ja andis ennast Pohla kuningas warju alla. Tallinna, Harju, Wiru ja Järwamaa andsid ennast Rootsi kuningas alla, aga Wenelased olid Wirumaa

äravõitnud ja Rakwere lin oli nende käes. Tartu lin ja maakond nendasamuti. Teiste Liwamaa linnade ja maakondade oli muist Wenelaste, muist Pohlakate muist Rootslaste käes, muist üsna ilma päris ülemawalitsuseta. Saaremaa ja tük Läänemaad oli Hertzog Magnuse käes, kes Taanima kuningas wend. Segadus ja wiletsus oli üle kõige maa väga suur. Saaremaa walitseja, Hertzog Magnus, läks Musku linna Weneriigi tsaariga Wenema keisrile hüüti ennemuiste tsaarideks) sõbrust tegema. Tsaar Iwan lubas Hertzog Magnust Liwamaa, se on kõige Maarjamaa kuningaks tõsta ja ka kõik linnad ja maakonnad, mis sel aeal Wenelaste käes, tema kätte anda ja teda oma wäimeheks wõtta. Selle wastu lubas Magnus ita Wenemaaga sõbrust pidada ja kõige waenlaste wastu sõas aidata. Magnus tuli selle järel meie maale tagasi ja sai suurema hulga rõemuga kuningaks wastuwõetud, sest mitted suured härrad ja linnaülemad lootsid, et segadusele selle läbi pidi otja tehtud saama, et kõik ühe walitsuse alla ennast annaksid. Aga oli ka suur hulk linnad, maakonnad ja mõisnikud, kes teda kuningaks ei tahtnud. Nenda ka Tallin, kes Rootsi alla tahtis jääda. Sellepärast tuli kuningas Magnus oma wäega, kellel Wene wägi abiks oli, Tallinna alla, tema ümbre piirma ja teda wäewõimusega ära wõitma. Teisuse kuul, aastal 1570. sündis se sõda Tallinna al ja selsamal aeal hakkas katku tõbi ka jälle oma mõllamist linnas mõllama. Se katk oli

selle läbi hirmus, et tema wäga kähku tapis ja peälegi, kui haigus peälekipus, inimesi koke keeletumaks ja meeletumaks tegi. Kõige talwe läbi kurnas tema Tallinnas inimesi kewadeni ja suur hulk kõigest soust, ni hästi ülemad kui alamad, noored ja wanad, sai surma. Niisamuti aga kui linna sees, surid ka palju neist, kes linna al tema wastu sõdisid. Sui aegu andis se nuhtlus järele, aga Jaagupi pääwa ael 1571. hakas ta jälle ueste weel fangema inimesi neelma. Aga ka mite üksnes Tallinnas ja Gestimaa oli sel aastal katku tõbi, waid tema wõlas ka kaugemale, üle kõige Maarjamaad. Kuuramaalt kirjutas sel ael üks õpetaja, et rahwas katku pärast ei ole saanud kirikute kokutulla. Nimetatse ka jälle sest aegast, et suur nälga ole olnud, nenda et inimesed teine teist ole sõõnud. Seefinane katk ei ole ka mite ni pea otja saanud, waid mitu aastat weel tüfati tunda olnud. Aastal 1578. sügisel oli ta jälle Riia linnas wäljas ja lõpes wast ue aasta hakatusega. Aastal 1580. hakas ta ueste Tallinnas. Kuulge, kuidas ühe aearaamatus sest lugeda on: „Aastal 1580. Wardi pääwa õõsel hakas korruga kuulmata häfiline katk ja haigus, esite Tallinnas ja pärast üle kõige maa, nenda et lühikese aeaga orwamata rahwa hulk sest on surnud, nenda et mite ükski lin, mõis ehk küla, ka mite ükski maja linnas ehk pere külas ep ole leitud, kus mite inimesed, wanad ja noored, kõik ei oleks haiged maas olnud. Linnas ei ole ega uulitsate

peäl ega turude peäl inimesi näha olnud ja maal on kõik maanteed ja küla tänamad üsna tühjad olnud ja ei mite ühe ainsa kirikus ei ole mõnel pühas, pääwal jutlust kuulda olnud. Mitmes külas ei ole ka mite üks ainus terwe inimene leida olnud, kes oleks wõinud loomi sööta ehk joota, ja et selle läbi hirmus loomade röökimine ja määkimine mitmel pääwal on kuulda olnud. Pärast sai kuulda, et sellamal ael laialt üle mailma se Jumala nuhtlus on käinud, mite üksnes ristirahwa seas, waid ka Turgi ja muude paganate maade sees. Meie maal on se hirmus katk Aeäril seisma jäänud.“

8) Viimaks ometegi lepis Wene tsaar Iwan oma naabredega ja tegi rahu lepitust Pohla ja Rootsi kuningaga aastal 1582. Gestima sai Rootsi kuninga alla, Liwama Pohla kuninga kätte. Aga juba aastal 1601. oli sõda jälle wäljas. Pohla kuningas tahtis Gestimaad ka omale kiskuda. Rootsi kuningas Kaarl IX. (ühheksas) tuli ise Tallinna ja sai suure rõemu ja auuga wastuwõetud. Aga esimesel sõda aastal hakas katk Rootsi wäed meie maal wäga kurnama. Selle läbi suri suur hulk ka teisi inimesi. Rootslased ei jõudnud ka mite küllalt wastupanna ja Pohlakad tungsid meie maale, tapsid, rööwisid, põletasid külasid ja hoonesid, nenda et nemad Gestimaad üsna paljaks riisusid. Sest hirmu pärast Pohlakate rööwimisest on jut praegu weel mõnes kohas Maarahwa suus, mis isa poiale ja nenda edasi on rääkinud. Selle läbi tuli, kuidas kül wõib

arwata, wäga libe aeg, nälga ja hirmus kaff, mis kolm aastat, 1601. senni kui 1603., meie maad weel üsna tühiaks tegi. Kui hirmus ka se kaff on olnud, wõib neist sõnust äratunda, mis ühe Tallinna kiriku raamatus õpetaja käega kirjutud on. „Kord mina läksin linnast wälja alewisse ja juhtusin nägema, et talupoea naene ühe hobuse raibe peäl istus. Se raibe oli koeradest ärasõddud, muud ühtegi kui paljad külje kondid olid weel järel, mis äranärimata olid. Naene leikas kolmed neljad külje lund maha, tegi ligidal pisut tuld ja tahtis neid tule paistel küpsutada ja suure nälja pärast ärasüüa. Kui mina seda nägin, keelsin teda seda tegemast ja andsin temale raha. Naene tänas selle eest, mis ma andsin, aga ütles: „Kui mina seda ära olen sõõnud, mis teie mulle armust olete annud, siis pean ometegi jälle hakama raipa sõõma, kuidas ma jo enne teinud, ja siiski pean wiimaks nälga surema! —“ Õpetaja lisab weel jure: „Niisugusid asju olen suil (1603) enam kui kakskümmend korda oma filmaga näinud, et waesed talupoead mite üksnes surnuid hobusid, lehmi ja härgi on sõõnud, waid ka kassa ja koeri. Mitu on ka linna sakste käest kassa ja koeri palunud, keda nemad koeu wiinud ja omakstega sõõnud. Neid on ka küllalt antud, sest et linna kohtu poolest sai kaff wä jatehtud, et kodanikud ei tohti niisugusel nälja ja suremise aeal mite ilmaaegu ega kassa ega koeri pidada.“

Sest aeast kuulutab ka wana salmifene. Se on: Aastal tuhat kuus sada ja kolm Oli Eestimaa! bädas sõik loom! Keda kaff ära ei murnud, Kes nälga ära ei surnud, Kes sõas otša ei leidnud, Sellele Jumal tõeste imei on teinud! —

9) Nüüd oli meie maal jälle rahu aeg. Poh-lakad olid äraaetud ja sõik Eesti- ja Liwama oli Rootsi walitsuse al. Uga Poblakad ja Wenelased hakasid ueste Rootsi-riigi wastu sõdima ja aastal 1655. oli jälle suur sõda meie maal lahti. Waen-lased wõitsid mitu linna ära ja oli paigal lahingid pea siin pea seal. Kuidas enamiaste isa, nenda ka seda aegu oli sõda seltsimeheks teine Jumala nuht-lus, se on kaff. Aastal 1657. tõusis suur kaff, mis rahwast tuhandekaupa äratapis. Heinakuul oli suremine kõigesuurem, nenda et enam ei jõud-nud neid mahamatta ega kirja panna. Ka ei ole enam jõutud kirstusid teha, waid linnades on sur-nud wantride peäle lautud ja ilma matmata ainfude sisse wijatud. Mitu on ka muido metsa maha-jäänud. Seeford ei olnud aga mite nälga, waid kuulutawad kirjad, et ole wilja poolest igapidi wäga õnnistud aasta olnud, et inimesed ja loomad oleksid wõinud kül hästi elada, kui kaff neid ei oleks mite torjanud.

10) Relikümmend aastat li selle järel Rootsi walitsuse al meie maal rahu põli olnud. Aastal

1697. sai Kaarl XII. (kafsteistkümmes) Rootsi kuningaks. Se noor mees oli väga auahne ja oli tema nõu, kõigewägewamaks kuningaks saada, selle pärast tahtis kõik naabre kuningad ärawõita. Suured sõad sündisid nüüd tema läbi, ja ka meie maa peäle woolas sõa oog. Aastal 1700. hakas Rootsi kuningas sõdima Wene keisri ja Pohla kuninga wastu. Selle läbi tuli palju wiletsust ja waenu meie maale. Daigaline sõdimine oli kümme aastat järges, pea sai Rootsi pea Wenelane wõimust, senni ku wiimaks wõit Weneriigi kätte jäi ja selle läbi meie maa, ni hästi Eesti, kui Liwama, Weneriigi päriseks sai. Enne aga kui sõda lõpes tuli weel teine nuhtlus, wana sõa seltsimees, meie maad waewama. Aastal 1710. hakas ta kaff mõllama. Et se Zumal tänatud wiimne olnud, siis tahame sest laiemalt rääkida.

Selle aea kirjad Tallinnast andwad meile ka teada, misugune ta olnud, ja tunneme sest, et ta tõeste kaff, ja mite mõni mu suretaw haigus ep ole olnud. Inimesed tundsid kui haigus pealetuli hirmust tulist palawat üle kõige ihu ja tulist peawalu ja ka korraka niisugust ihu nõdrust, et se pani neid äramineestama ja tegi meelt segaseks ja pead hulluks. Tühimustes ja kaela peäl tõusid muhud, mõnelele ka punased willid. Nelja pääwaga oli enamiste haigus otsas, kas surmaks, kas eluks. Suur hull furi ka enne nelja pääwa. Kellel muhud tühimustes olid ja küpsiks said, et hakasid mada wälja ajama, said terweks. Kellele muhud kaela peäle

sündisid, nägid enamiste surma, ja kellele punased willid tõusid, neil ep olnud muud kui surm.

Se kaffu haigus tuli lõunepoolse maadest ja tuli ita ligemale. Olid ka mõnesugused loud meie maal, mis läbi kaff weel suuremat wõimust sai. Esiteks oli sõa aeg, mil ita, kuidas endisest kaffu dest wõib tunda, pea haigused figiwad, sest et inimeste ja loomade tapmise läbi, kes, wanal aeal weel enam kui nüüd, matmata jääwad, nende mada-hais tuule õhku aratub. Teiseks oli talwe enne seda ni pakane külm olnud, misugust enne ega pärast palju ei ole olnud kuulda, nenda et selle külma ilma läbi palju inimesi hakasid põdenema. Kolmandamaks oli kewadel 1710. ni palju wet (jõe jääd hakasid wast pärast Jüripääwa käima), et kõik jõed ja ojad ni kangeste tõusid, et igal pool üle kaldade jooksid ja suur wee-uputuse nuhtlus üle maa oli. Selle läbi läksid ilmad väga uduseks ja niiskeks, mis ita inimeste terwisele kahju teeb. Suba kewadel ja suil oli palju tõbedest ja raske haigustest kuulda. Mis Tallinnas weel kaffu figidusele abiks oli, oli se lugu, et sõa pärast palju inimest maalt linna olid põgenenud, võidakse 6000 (kuustuhat) inimest wäljast sel aeal Tallinnas ole elamas.

Suba nädal pärast Jaanipääwa tulid Tallinna sõnumed, et Willandimaal kaff ole liikumas. Kohtu poolest sai küll kehtud sealt peolt inimesi linna lasta, aga anti ometegi neile luba Tondi Liwa, kõrtsi, Pernu maantee ääres, tulla, aga ei kehtud mite linna

rahwale, nendega seal kokusaada. Selle läbi sai ka haiguse joon Tallinna toodud. Teisel leikuse kuu pääwal suri esimene inimene katku haiguses ja kõhe pärast teda surid kõik inimesed, kes seal majas elasid, ja jäi üks ainus wana elatanud naesterahwas elama. Nenda hakas kati Tallinnas ja läks pääwast pääwalt ika hirmsamaks. Inimesed surid saadepaupa. Lugu läks weel hirmsamaks selle läbi, et Wene sõdawägi hakas 15. leikuse kuu pääwal linna ümber piirma. 22. leikuse kuu pääwal käskis linna ülem komandant alewi majad Lõnemäel (sel korral põles ka Maarahwa kirik Lõnemäel ära) ja ümberkaudu põlema panna, et waenlane seal mitte elamise kohta ei leiaks. Inimesed, kes seal elasid, said linna kutsutud. Aga kuhu kõik neid tuhandid panna?! Maalt olid juba tuhanded linna põgenenud, nüüd tuli weel alewi rahwas peale. Wallide, ulitsate ja turude peal elasid hulk rahwas ööd ja päewa. Selle läbi läks suremine weel suuremaks. 28. August, 1., 8. ja 12. September olid need pääwad, millal kõigefangem suremine olnud. Soldatidest surid üksnes kas sada wiiskümend kunni sada seitsekümend meest pääwas, muid inimesi arwamata. 12. Miskli kuu pääwast kunni 3. Meeri kuu pääwani ei ole enam surnuid kirja pantud. Kes neid pidi weel kirja panema, kui ei saanud enam kirstudgi tehtud, waid sõitsid wantrid ja reed ööd ja päewa läbi linna surnu-kehasid korjamas ja linnast wäljawiiimas. Ei saanud ka enam haudu

kaewata, sest keegi ei tahtnud nende surnu-kehadega palju tegemist teha, kes selle pealehakaja haiguses olid surnud. Sellepärast maeti muist ühe ise surnu aeda Tartu maantee ääres ja Kalasmäel, muist aga wisati neid linna wärawate ete suurde hunikupaupa maha. Ei olnud enam kirstutegemist, ei hana kaewamist, ei kella helisemist, ei Jumala sõnaga matmist, waid — nagu looma raibed said inimeste surnu-kehad metsa wiidud. Kõik inimeste seadus oli segaseks läinud ja armastus kadunud, igamees otsis kuidagi tema wõiks elu hoida. On aga Jumal tänatud ka sest kuulda, et armastus mitte üsna ei olnud otsa saanud. Üks raesaks (Buchau) laskis suur waeste hoone ehitada ja iga päewa 50 waest toita. Teine jälle (Hue) sõotis oma maja ees uulitsa peal igapäewa 50 hädalist, haiget ja näljast. 23. leikuse kuu pääwast kunni 6. Martsi kuu pääwani 1711. ei saanud mitte üks laps ristitud.

Selle suure häda sees ei saanud ka mitte palju sõditud. Linna ja maa ülemad wanemad pidasid nõuu, ennast Wenelaste walitsuse alla anda, enne weel kui nemad wäe wõimusega linna ärawõidaksid. Miskli pääwal 1710. anti Tallin ja kõik Gestima Weneriigi alla. Linna wärawad tehti lahti ja wõeti Wene wägi wastu. Toomwärawast tulid Wenelased sisse ja Rootsi kuningas soldatid läksid suure rannawärawast wälja, ja sõitsid laewadega, mis sadamas, Rootsi maale. Sõda oli nüüd kül meie maal otsas, aga kati ammugi mitte.

Tallinnas oli kül lugu tüf paremaks läinud, sest et rahwas mitte enam ni paksult linnas koos ei olnud. Muist läksid jälle alewisse, muist maale tagasi elama, kes linna olid põgenenud. Wast jõulo pool hakas katt taganema, ja teisel Kristuse tulemise pühäl oli mõne aea taga jälle kiriku teenistus ja jutlus. Nga mitte enne kui 20. Jüri kuu pääwal 1711. sai Tallinnas tänapuha peetud, et katt üsna lõpenud.

Kuulgem siis ka, kuidas katt oli inimeste koristanud. 16. Jõulu kuu pääwal 1710. käskis Rindral Bauer lugeda, mitu inimest Tallinnas elamas oleks ja sai se aru, et mitte enam kui 1990 hinge, saksu, orjaid, soldatid, kõik üleühtse oli leida. Ja siis ei olnud katt weel lõpendgi. Jaani kuul 1711. kui katt juba üsna kadund oli, loeti kõige alewidest mitte enam kui 215 inimest ja surmude aru, kes nime pärast teada olid, 15000 (viisteistkümmend tuhat). Rae-härrad olid neli kord selle aea sees kõik ärasurnud, kahestteistkümnest kiriku õpetajast olid aga kaks elus, tohtrid olid puhtaks ärawõetud. Ehk kül mõni mees, kes waja oli, ka weel elus, aga siit linnast äraläinud oli, aga ometegi neid palju ei ole olnud. Mõned linna kodanikud ja hantwärgid, kes esimese kattu sõnumede peäle laewaga Sakjamaale läinud, tulid enamiste pärast kattu jälle tagasi.

Ka maal oli suremine hirmus. Mi palju kui sest teadust olen saanud, tahan sest jutustada. Keila kihelkonnas jäid iga 100 inimese peält arwata mitte enam kui 5 elama. Suuru kihelkonnas 100 peält

25 hinge. Pühalepe kihelkonnas surid 1678 inimest, ilma neid, kes metsa jäänud. Kerte wallas üksi surid ni palju, et 80 (kahesakümne) pere peält mitte enam kui kolm meest ja mõned naesed olid leida. Noa Rootsi kihelkonnas surid kahes külades kõik ära; üksnes üks pois ja üks tüdruk jäid elama, kes pärast paari läksid, kellest need siginud, kes nüüd seal külades elawad. Osmus saare peält jäid 3 meest ja neli naest järel. Karuse kihelkonnas surid 14. leikuse kuu pääwast kunni 14. rooja kuu pääwani 120 inimest, kes kirja pantud, peäle neid, kes kirjutamata ja metsa jäänud. Mitu neid pärast surnud, on teadmata, sest siis suri ka kiriku õpetaja ära. Seesama õpetaja on ka kirja pannud, et katt Pernust seia kihelkonna ja kuidas wiisi ole tulnud. Kuksa Jaak, Nihata wallast, wõtis ühe Pernu linna haige rätsepa oma juure, lootes kui ta sureks, et tema asju saaks pärima. Rätsepa warandust tema kül sai, aga ka kattu ja surma ja walmistas oma abnuse läbi kõige kihelkonnale suurt wiletsust. Kõige Gesti maal suri suurem hulk kiriku õpetajaid ära. 63 (kuuskümmend kolm) oli neid enne kattu, ja mitte enam kui 15 jäid üle. Nenda tühjendas se suur katt meie maad, ja kes teab, kas täninige kõik kohad ni perekad on, kui enne kattu! Kül on kuulda, et pärast kui katt oli mööda läinud, inimeste hulk Sumala seadmise mööda mitme asja läbi wäga rohkestes kaswis. 1) Kuidas woib arwata, olid kõigetugewamad üle jäänud, nenda et mitu

aastat pärast seda oli palju vähem surnuid, kui muil aeul, inimese hulga peält arvata. 2) Olid kõik jõukaks ja rikaks läinud, et ni hästi linnas kui maal mitmede wara ühe kätte langes. Kõik aitas olid wilja täis, sest sõjajad olid surnud. Hobused, weiksed ja muud maa loomad olid metsade sees karjakaupa leida, kus nemad ennast talwe üle heina kuhjadest ja küünedest olid toitnud. 3) Lääsid inimesed wäga rohkestes paari, wanad ja noored. Ühe Tallinna kirikus, kus enne 20 ja 30 paari aru aastast oli laulatatud, said pärast katku lõpetust lühikese aea sees 80 paari kokupantud.

Nenda oli siis se suur maanuhklus jälle Sumalast arapöördud, ja tunneme sest tema heldust, et pärast seda, nüüd pea poolteistkümne aastat, säherdust meile ei ole saadetud. Sugu on küll Sumal ka seda wiisa ülestõstnud, aga ilmas ei ole Tema meid ni waljuste löönud, kui selle katku läbi. Nalatal 1831, kurnas küll Koolera haigus Tallinnas ja Riias oma furnamist, aga maal üksnes paiguti ja palju vähem. Suurem oli suremine 1845. ja 1846. kui were kõhutõbi wäljas oli ja ka mõnes kohas rahwas pere ja küla kaupa pitkali maha pani, et küll kõik ei surnud, aga neid oli ka ifa hea hulk.

Tänu Sumalale ka, et meie selle aea sees, et Weneriigi al oleme, suurest sõda nuhtlusest oleme ilma olnud. Meie oleme küll sõda haisu tunda saanud, aga ta ise ei ole meie peäle mite kipunud. Tänaagem Sumalat selle tema helduse eest, aga ärge

arwagem tema pitka meelt mite wiitamisest, kuida mõningad teewad, waid tundgem, et tema oma headuse ja heiduse läbi meid omale kutsus, et meie Teda oma armsa Issa ka kui armsad lapsed armastame ning Tema armukutsu mist kuuleme, ni kuuwa kui siin maa peäl elame.

Lühikene teadaandmine, mil pääwal Tartu Postikontori peäl kirjad ja pakikesed wastowõetakse.

Teisipääwal ja reedil enne lõunat kellu 10^{nest} kella 12^{neni} kirjad ja rahasummad, mis arasaadetakse Peeterburi, Tallinna ning taga Moskwa üle kõige Weneriigi.

Teisipääwal ja reedil pärast lõunat kellu 4^{ast} kella 6ⁿⁱ kirjad, mis arasaadetakse Peeterburi, Soomemaale, Riiga, Riitawi ja wõera maale. Selsamal pääwal pärast lõunat wõetakse ka pakikesi wastu, mis Riija tee peäl edasikäiwad.

Kesk-nädal ja laupääwal pärast lõunat kellu 4—6 kirjad Peeterburi, Moskwa ja lõiki paiku Liwlandimaal, Pohlamaale ja wõera maale, rahasummad Riija teed mööda ja pakikesi Peeterburi.

Tartus, H. Laakmanni jures on sada:

Onsa Lutterusse iggapäwane usso-õppetus ja finni-
tus. 2 jaggo. 854 leh. ilma pog. maks. 80 R. — Põgitud 125 R.

Koli-ramat. 7 jaggo wies ramatus. 1) Õppetus õigest
kirjotamisest, 2) Arwamisest ehk rehkendamisest ramat,
maks. 35 fop. — 3) Õppetus Jummalalomadest, mis
Ma peäl on, 4) Õppetus terwises hoidmisest, maks.
25 fop. — 5) Keograhw, ehk Õppetus Ma- ilma surus-
sest ning Ma- ilma madest, maks. 25 fop. — 6) Wisika
ehk Õppetus loodud asjade wäggedest, maks. 20 fop.
— 7) Sündinud asjade juttustamine.

Palwed ning waimohkud Laulud Ewangeli-Lutterusse
kõgõduste liikede iggapäwaseks hinge- ärrata-
miseks ning usso finnitamiseks. Maks. 25 fop.

1) Luteri-ramat. 2) Salmi-ramat. Maks. 8 fop.
(Wändra õppetajast kirjutud.)

Kolm tullusat ning õppetlikut juttu,
Maa rahwa heaks wäljaantud. Maks. 7 fop.

Linno sulled ehk pois Rene. Maks. 10 fop.

Waene sant Jakob. Tõulo õse. Maks. 10 fop.

Sannumetoja. Ehk: Uut ja wanna Ma-rahwa
rõmiks ja õppetuseks. 5 jaggo.

Maa- ja merre piltid. 2 jaggo.
1 jaggo maks. 20 R. 2 jaggo maks. 25 fop.

Sesinnatse aasta algmisest on H. Laakmanni jures sada:

Wanna- ja Ue-Testamenti **Püüli luggud 128**
pildiga. Maks. 35 fop.

Kes nuttes külwawad, sawad rõmoga leikama.

Ma-rahwa Kõddo- Urst ehk lühikesenne juhataja
luida iggaüks mõistlik wõib aidata. Maks. 20 fop.

Engl. Kalender b. April 1832. 32.